

ОФІЦІЙНИЙ ВІДГУК
опонента, Константінової Вікторії Миколаївни,
на дисертацію
КРИВОЇ ЛЮДМИЛИ МИКОЛАЇВНИ
«ПОБУТ ТА ДОЗВІЛЛЯ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ
В 1991–2005 РР.
(НА ПРИКЛАДІ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОБЛАСТЕЙ)»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних
наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Вивчення різноманітних аспектів історичної урбаністики, міської історії стає все більш трендовим як в цілому у світі, так і в Україні з огляду в тому числі і на зростаючі темпи самої урбанізації. Цілеспрямоване ж прагнення російських окупантів деурбанізувати Україну тільки загострює актуальність поглиблення урбаністичних студій. Та ж російська агресія, і, передусім, її ідеологічна та дезінформаційна складові актуалізують вивчення історії етапу незалежності України, коли відбувався відхід від радянської системи. Нарешті, вже стало чи не аксіомним твердження, що сучасний етап розвитку історичної науки характеризується підвищенням уваги до минулого окремих регіонів і чітко сформувалось усвідомлення того, що розвиток історичної регіоналістики є важливою умовою для дослідження процесів, які відбувались у житті держави в цілому. Тож актуальність дисертації Людмили Кривої «Побут та дозвілля міського населення України в 1991–2005 рр. (на прикладі центральних областей)» знаходиться поза всяким сумнівом і поява цієї роботи може тільки вітатись.

Структура роботи має необхідні складові елементи і підпорядкована досягненню поставленої мети. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, «Списку використаних джерел та літератури», додатків.

У вступі переконливо обґрунтована актуальність дослідження; зазначений зв'язок роботи з науково-дослідною темою кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини; визначені мета та дослідницькі завдання, об'єкт та предмет, хронологічні та географічні межі, методологія, наукова новизна дослідження, сформульоване його практичне значення; наведено дані стосовно апробації його результатів.

Щодо цієї складової дисертаційної роботи викликає сумнів коректність категоричного формулювання «У дисертації **вперше:** акцентуалізовано проблему повсякденної практики виживання жителів міст у 1990-ті рр.», причому без додаткової конкретизації, що можливо, це зроблено вперше стосовно тих трьох областей України, які входять до географічних меж дослідження.

При цьому доречно, що предмет дослідження звужений до побуту та дозвілля, тоді як об'єкт зазначений як повсякдення. Адже предметне поле історії повсякденності є надзвичайно широким, включаючи все, що людина робила — з ранку до ночі, з понеділка по неділю. Історія повсякденності має справу з усім ординарним, тривіальним. Повсякденність — це сфера і мікроісторії, і в той же час макроісторії, оскільки навіть в одиничних виявах повсякденності віддзеркалюється сукупність існуючих суспільних відносин.

У першому розділі («Історіографія, джерельна база, теоретико-методологічні засади дослідження») дисертантка демонструє, зокрема, свою в цілому добру обізнаність із історіографічним доробком. Історіографію вона умовно поділяє на три групи: 1) праці, опубліковані в 1991–2000 рр.; 2) науковий доробок 2001-2022 рр., 3) праці фахівців із зарубіжних країн.

Не заперечуючи прийнятність такої класифікації, зверну увагу на інший можливий варіант поділу історіографічного доробку, в основу якого можна було б покласти хронологічні рамки опонованої дисертаційної

роботи: логічним було б окремо розглянути доробок, що з'явився безпосередньо у 1991-2005 рр., і праці, які побачили світ вже за межами цього хронологічного періоду.

Цілком зрозуміло, чому чималий відсоток праць, важливих для вивчення тематики дисертаційної роботи, був написаний не істориками, а фахівцями з інших галузей – економістами, психологами, демографами, соціологами тощо, що, зокрема, цілком корелює з поглядом на міждисциплінарний характер історичної урбаністики.

До актуалізованої джерельної бази дослідження, охарактеризованої в окремому підрозділі дисертації, увійшли матеріали центральних і регіональних державних архівів України, офіційно-нормативна документація, статистичні дані, центральні та місцеві періодичні видання 1991–2005 рр.

Втім, поза увагою дисертантки залишились, скажімо, джерела усної історії, які, з огляду на відстань від верхньої межі дослідження у 18 років, могли б бути вельми корисними для вивчення заявленої проблематики.

В цілому добре систематизований і сформульований підрозділ, присвячений методологічним засадам роботи. Використаний дисертанткою інструментарій дозволив їй вирішити дослідницькі завдання і досягти поставленої перед роботою мети.

У другому розділі («Соціально-побутові умови життя міського населення в 1990-х рр. XX – на початку XXI ст.») дисертантка спочатку зосереджується на аналізі матеріального добробуту містян, чому присвячує окремий підрозділ. Тут, як і в деяких інших підрозділах, дещо зavelикою є питома вага опису/аналізу ситуації в цілому в Україні, а не безпосередньо в трьох областях, зазначених у географічних рамках дослідження.

Висвітлюючи в наступному підрозділі житлові проблеми жителів міст, дисертантка обґрунтовує логічний висновок, що «впродовж 1991–2005 рр. в містах досліджуваних регіонів відбулися значні зміни в житловій сфері. Вони переважно детермінувалися соціально-економічними

процесами в країні. Різкий спад економіки молодій Українській державі та збідніння широких верств населення призвели, з одного боку, до кризи в державній будівельній сфері, та, з іншого боку, до вкрай обмежених можливостей жителів міст покращити свої житлові умови і, до того ж, труднощів оплати за житлово-комунальні послуги. Економічна стабілізація початку 2000-х рр. та відчутний ріст доходів громадян деякою мірою пом'якшили гостроту проблем житлової сфери. Активізація приватної ініціативи з боку представників заможних і середніх прошарків населення призвела до того, що в містах зводилися цілі локації з багатоквартирних будинків за новими стандартами будівництва». Втім, і тут можна було б приділити більшу увагу специфіці саме міст трьох досліджуваних областей.

Окремий підрозділ присвячено становищу міського благоустрою. Тут один з акцентів зроблений на аналізі двох тенденцій: різкого скорочення через економічну кризу видатків з державного та місцевого бюджетів на вирішення нагальних проблем житлово-комунальної та транспортної сфери, а також зростання приватної ініціативи з боку містян з метою мінімізації залежності від традиційних способу отримання комунальних послуг і створення альтернативи державним і муніципальним структурам-монополістам у міському транспорті.

Нарешті, у останньому підрозділі цього розділу аналізується діяльність закладів охорони здоров'я. Тут, як і в інших підрозділах, виклад матеріалу є цілком логічним, а висновки – обґрунтованими.

Те саме стосується і третього, останнього розділу («Проблема дозвілля жителів міст»).

Тут дисертантка спочатку звертається до діяльності культурно-дозвіллєвих закладів. Можна погодитись з акцентуванням уваги на негативних наслідках скорочень закладів культури.

Зважаючи на останню тезу, доволі обґрунтовано, що наступний підрозділ присвячений індивідуальному та домашньому дозвіллю. Тут

дисертантка дуже доречно наводить одну з класифікацій, згідно з якою у структурі сучасного дозвілля виділяються такі рівні як «1. Відпочинок (найпростіший вид дозвілля)... 2. Розваги... 3. Пізнавальна діяльність... 4. Творчість», і додає до цього «девіантний вид дозвілля, тобто заняття, які можна вважати явищами антикультури (зловживання алкоголем, хуліганство, злочинність, наркоманія, азартні ігри, безцільне «вбивання часу»), а також розбещений спосіб відпочинку». Втім, коло аспектів дозвілля, яким надалі приділяється увага в дисертаційній роботі, є значно вужчим.

Ознакою часу став початок віртуалізації дозвілля, аналізу чого присвячений останній розділ дисертації.

В цілому можна погодитись із загальними висновками по дисертаційному дослідженню.

Складовою роботи є її «Додатки», де наводиться чисельність населення міст обласного підпорядкування у Вінницькій, Кіровоградській та Черкаській областях у 2001 р.; загальноукраїнська статистика продажу товарів тривалого користування у роздрібній торгівлі; середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників в Черкаській області; порівняння вартості продуктового кошика з середньомісячною заробітною платою та середнім розміром місячної пенсії в 1999–2005 рр.; середні ціни на окремі види побутових послуг у м. Вінниця у I півріччі 2000 р.

Зрозуміло, що ці додатки стосуються лише обраних аспектів проблематики дисертаційного дослідження і не претендують на тотальність і всеохоплення.

Так само і в самому тексті дисертації ми не зустріли жодної згадки низки термінів, які були справжньою ознакою часу у сферах побуту та дозвілля. Серед них – і терміни «кравчучка» та проституція.

Не обійшлося і без технічних огріх. До них можна віднести і саму назву другого розділу («Соціально-побутові умови життя міського

населення в 1990-х рр. XX – на початку XXI ст.»), де варто було або не писати «XX», або ж замість «1990-х рр.» написати «90-х рр.».

Висловлені у «Відгуку» роздуми і зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. В цілому Людмила Миколаївна Крива продемонструвала високий рівень професійної підготовки, вміння проводити ґрунтовний науковий аналіз історичного та історіографічного матеріалу, впоралася з основними завданнями, які випливають з мети дослідження.

Дисертаційна робота «Побут та дозвілля міського населення України в 1991–2005 рр. (на прикладі центральних областей)» є цілісним завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам стосовно кандидатських дисертацій, а її авторка, Людмила Миколаївна Крива, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Опонент,
доктор історичних наук,
професор кафедри історії та філософії
Бердянського державного
педагогічного університету

В.М. Константінова